

Vokiečių architekto F. A. ŠTIULERIO projektas Žemaitijoje

Šv. Mykolo arkangelo
bažnyčia kunigaikščių Oginskių Rietave

MORTA BAUŽIENĖ

Nuotraukoje – Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčios projekto autorius architektas Frydrichas Augustas Štiuleris 1840 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

XIX a. Lietuvos architektūra pasižymi didele stilų įvairove. Tai galima paaiškinti minėtam laikotarpiui būdingo romantizmo poveikiu, istorinėmis reminiscensijomis. Ano meto Lietuvos architektūros raidai didelę įtaką darė ir politinė sistema, caro valdžios politika.

Iki 1863 m. sukilimo numalšinimo Lietuvoje miestų magistratuose oficialias pareigas ėjo gana daug vietinės kilmės pareigūnų, architektais dirbo ir buvę Vilniaus universiteto auklėtiniai. Po sukilimo numalšinimo caro administracija ėmėsi didelių suvaržymų ir represijų. Valdiškose įstaigose

oficialias pareigybes galėjo užimti tik stačiatikiai, todėl dirbti gubernijų ir miestų inžinieriais bei architektais buvo kviečiami tik rusų tautybės asmenys, mokslus baigę Rusijos aukštesiose mokyklose.

Kartu su kita apsišvietusia visuomenės dalimi Lietuvos dvarininkai ignoravo rusiškąjį neoklasicizmą protegavusius oficialiuosius architektus ir savo dvaruose bei jiems priklausiusiuose miesteliuose statomų dvarų, bažnyčių projektams parengti samdė užsienio šalių architektus. Vienas jų – didingos neoromaninės bažnyčios Rietave autorius. Tai Prūsijos karališkasis

1850–1867 m. F. A. Štiulerio projektuota Hohencolerno pilis Hechingene. Nuotrauka iš RKIC archyvo

Rietavo panorama. Centre – į viršų kyla F. A. Štiulerio suprojektuota Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčia, pastatyta 1873 m.

architektas Frydrichas Augustas Štiuleris (Friedrich August Stüler, 1800–1865).

Gimė jis 1800 m. sausio 28 d. Miulhauzene (Tiuringija, Vokietija). Studijavo Berlyno architektūros akademijoje pas didįjį vokiečių klasicistą Karlą Frydrichą Šinkelį (Schinkel) ir buvo laikomas vienu iš talentingiausių jo mokinių. Baigęs studijas, 1827–1828 m. dirbo kaip K. F. Šinkelio pagalbininkas. Nuo 1829 m. F. A. Štiuleris su kolega Eduardu Knoblauchu keliavo po Prancūziją ir Italiją, o 1831 m. su Heinrichu Stracku lankėsi Rusijoje. Grįžęs iš šios kelionės, F. A. Štiuleris gavo daug oficialių pareigų. 1832 m. jis tapo karališkuoju statybos inspektoriumi, slaptuoju valstybės patarėju statybų klausimais ir Berlyno pilies (*Berliner Schloss*) statybos komisijos direktoriumi. 1834–1842 m. F. A. Štiuleris dar dėstė ir Berlyno architektūros akademijoje. Prūsijos sosto įpėdinis princas Frydrichas Vilhelmas labai domėjosi architektūra, artimai bendravo su to meto žymiais savo šalies architektais – K. F. Šinkeliu, Liudviku Persiu (Persuis). F. A. Štiuleris princui buvo artimas kaip jo Italijos architektūros „studijų“, kurios prasidėjo nuo kelionės į šią šalį 1828 m., draugas. 1858–1859 m. karalius jau kartu su F. A. Štiuleriu dar kartą aplankė Italiją.

Nežiūrint daugybės pareigų, 1837 m. F. A. Štiuleris pakartotinai aplankė Rusiją, parengė Sankt Peterburgo Žiemos rūmų perstatymo neorenesanso stiliuje projektą. Caras Nikolajus I panorė turėti neobaroko-rokoko stiliaus rūmus, todėl F. A. Štiulerio projektas liko neįgyvendintas.

1840 m. architekto „studijų draugas“ tapo Prūsijos karaliumi Frydrichu Vilhelmu IV. 1842 m. F. A. Štiuleris buvo paskirtas karaliaus dvaro architektu. Užėmęs šias pareigas, jis atsiskė dėstyti Berlyno architektūros akademijoje. F. A. Štiuleris daug važinėjo ir rengė projektus bažnyčioms, pilims, statomoms ne tik tuometinės Prūsijos teritorijoje, bet ir Lietuvoje, Švedijoje, Vengrijoje. 1842 m. jis buvo pasiūstas į Angliją, kur susipažino su jį stipriai paveikusia Tiudorų gotika. F. A. Štiuleris mirė Berlyne 1865 m. kovo 18 d. Palaidotas Dorotheenstadto kapinėse.

Tai buvo labai produktyvus architektas – priskaičiuojama apie 50 F. A. Štiulerio įgyvendintų projektų¹. Jo kūryboje klasicizmo ir renesanso motyvai persipynė su Tiudorų gotikos elementais, istorizmo laikotarpio madomis, ano meto techninėmis naujovėmis. Vokietijai projektuotuose objektuose prie šio plataus stilių spektro dar prisidėjo karaliaus pageidavimai ir netgi tiesioginis kišimasis į projektavimo darbus.

F. A. Štiuleris daugiausia kūrė Prūsijos karalystės žemėms. Daug svarbių pastatų pagal jo projektus pastatyta Berlyne. Mirus K. E. Šinkeliui (1841), F. A. Štiuleris pagal savo mokytojo projektą toliau vykdė Berlyno piliesstatybas – jam vadovaujant buvo pastatytas didžiulis rūmų kupolas (beje, vokiečiai 2002 m. pradėjo ir iki 2015 m. planuoja atstatyti per ilgą 1443–1888 m. laikotarpį suformuotą Berlyno pilies kompleksą, kuris buvo sugriautas Antrojo pasaulinio karo pabaigoje). Be to, F. A. Štiuleris 1841 m. parengė kultūros ir mokslo centro su muziejais upės Spree saloje projektą. Šiame centre 1843–1855 m. buvo pastatytas jo suprojektuotas Naujasis muziejus (*Das Neue Museum*), skirtas Egipto portikų, skulptūrų ir kitoms kolekcijoms. Muzie-

Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčia ir centrinė miesto aikštė žiemą. V. Rutkausko nuotrauka

jaus rūmų centre F. A. Štiuleris suprojektavo monumentalių kolonų supamą vidaus kiemą (Egipto kiemas). Antrojo pasaulinio karo pabaigoje nukentėjusio pastato rekonstrukciją, pradėtą 1986 m., numatyta užbaigti 2008 m., o muziejus lankytojams duris atvers 2009 m. Toje pačioje muziejų saloje 1865 m. architektas parengė dabartinės Senosios nacionalinės galerijos (*Alte Nationalgalerie*) projektą. Vadovaudamasis karaliaus eskizu, pagrindiniame fasade jis suprojektavo senosios Romos šventyklą primenantį iškilmingą portiką. Projektą 1869–1876 m. įgyvendino archit. H. Strackas. Karo pabaigos žaizdas šis pastatas gydėsi iki 1969 m., o didžioji jo rekonstrukcija vyko 1996–2001 m.

Daugelis F. A. Štiulerio projektuotų pastatų Berlyne buvo sugriauti arba rekonstruoti, pakeičiant jų pirmines formas. Gerai išliko 1845–1863 m. pastatyta šv. Jokūbo bažnyčia. 1859–1866 m. kartu su E. Knoblauchu jis suprojektavo Naująją sinagogą Oranienburgo gatvėje. Jos aukštas kupolas tapo plačios teritorijos dominante.

F. A. Štiuleris dirbo ir rengdamas projektus daugeliui rekonstruoti numatytų karališkųjų pastatų, buvusių Prūsijoje, prisidėjo prie naujų tūrių statybų. 1851 m. pagal jo projektą išliko aukštas kupolas rekonstruojamoje karalių pilyje Šverine.

Pagal F. A. Štiulerio projektus buvo statoma ir tada Prūsijos karalystei priklausiusiose dabartinėse Rusijos, Lenkijos, Latvi-

(Nukelta į 18 p.)

Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčios projekto autorius architektas Frydrichas Augustas Štiuleris 1863 m. Nuotrauka iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 17 p.)

jos ir Lietuvos žemėse. Literatūriniai šaltiniai skelbia, kad 1845–1863 m. pagal jo projektus vyko statybos Karaliaučiaus universitete (pastatai sugriauti Antrojo pasaulinio karo metais).

Keletas jo projektų buvo įgyvendinta dabartinės Lenkijos teritorijoje. Apie 1845 m. buvo statomi Prūsijos karalių rūmai Vroclave (sugriauti 1945 m.). Pagal jo projektą pastatyta Gembicų bažnyčia Zeliona Gura vaivadijoje. Jau po architekto mirties iškilo jo projektuota Šv. Povilo evangelikų bažnyčia Poznanėje.

Latvijos architektūros istoriko Jano Zilgalvio duomenimis, 1838–1843 m. pagal F. A. Štiulerio projektą pastatyti neogotikiniai Vecaucės dvaro rūmai Latvijoje.

Sakralinėje architektūroje F. A. Štiuleris mėgo ankstyvosios krikščionybės pastatų architektūros formas, todėl jo projektuotose bažnyčiose vyrauja neogotika ir neoromanika. Prūsijos sudėtyje buvusioje Klaipėdoje po 1854 m. gaisro pagal jo projektus buvo pastatytos trys naujos bažnyčios (neiškilo, visos trys buvo subombarduotos Antrojo pasaulinio karo pabaigoje). F. A. Štiulerio suprojektuota Šv. Jono vokiečių bažnyčia Klaipėdoje 1856–1858 m. buvo pastatyta anksčiau stovėjusios bažnyčios vietoje. Neogotikinis šios bažnyčios 75 m aukščio bokštas iš tolo švietė uostamiesčio panoramoje. 2006 m. archeologai atkasė šios šventovės pamatus. Klaipėdos evangelikų-liuteronų bendruomenė rengiasi karo metais sugriautą bažnyčią atstatyti, tik dar neapsisprendė dėl jos dydžio. 1850–1861 m. Klaipėdoje pagal F. A. Štiulerio projektą pastatyta vienanavė reformatų bažnyčia turėjo romaninės architektūros bruožų. Kvadratinio plano stambus bokštas glaudėsi prie bažnyčios pagrindinio fasado šono. Lietuvių liuteronų Šv. Jokūbo bažnyčia neturėjo bokšto. Jos pagrindinį fasadą puošė gotikinių formų frontonas.

F. A. Štiuleris dirbo ir Prūsijos karalystei nepriklausantiems užsakovams. Pagal jo projektą 1848–1866 m. iškilo Stokholme nacionalinis muziejus, 1862–1876 m. – neorenesansiniai Mokslų akademijos rūmai Budapešte.

Kaip tokio rango architektas atsidūrė Prūsijai nepriklausiuosiuose Rietave, sunku paskyti. Rietavo savininkas Irenėjus Oginskis turėjo labai plačius ryšius karališkuose dvaruose. Jo antroji žmona Olga Kalinauskytė buvo caro rūmų freilina, o caras Nikolajus I – Prūsijos karaliaus svainis. Tikėtina, kad šie ryšiai daug kuo prisidėjo, jog Rietavo bažnyčios statybos dar-

bai buvo patikėti F. A. Štiuleriui. Žinoma, kad 1833 m. grįžęs iš užsienio, Rietavo savininkas pradėjo dvaro rūmų statybą, o naujajai Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčiai projektą užsakė Romoje. Architekto Gonsovskio (Gąssowski) parengtas Rietavo bažnyčios projektas buvo patvirtintas 1846 m., tačiau statybai, kuri prasidėjo 1853 m., vykdyti kunigaikštis I. Oginskis pasiūlytą Prūsijos karališkąjį architektą F. A. Štiulerį. Šis parengė naują bažnyčios projektą. Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčios statyba užbaigta 1874 m. Tai monumentalių neoromaninių formų bazilika, vienintelė tokia Lietuvoje. Architektūros istorikai pagal pastato siluetą ir formas ją lygina su 1845–1854 m. Potsdame pagal F. A. Štiulerio projektą pastatyta evangelikų Taikos bažnyčia (*Friedenskirche*). Rietavo ir Potsdamo šventovių presbiterijos užsibaigia trimis apsidėmis, kurių vidurinė yra daug aukštesnė ir stambesnė už šonines. Priekiniame fasade Potsdamo bažnyčia turi nuo pagrindinio tūrio atitrauktą aukštą Lombardijos romaninėms šventovėms būdingą bokštą – kampanilę. Kryžminio plano Rietavo bažnyčios pagrindiniame fasade kyla du aukšti liekni bokštai, o navų sankirtą akcentuoja platus aštuoniakampis bokštas. Pagrindiniame fasade tarp bokštų išsiskiria aukšta centrinė dalis su langu-rože viršuje. Aukštieji bokštai-kampanilės yra truputį išsikišę į priekį, tarp jų segmentinėse arkose įkomponuoti trys jėjimai į šventovę. Tarp Rietavo ir Potsdamo bažnyčių yra ir esminių skirtumų. Potsdamo trijų navų bazilikos planas daug paprastesnis: ji neturi transepto ir virš jo sankirtos su centrine nava būtino bokšto ar kupolo. Potsdamo Taikos bažnyčią puošia vienas atitrauktas aukštas bokštas, kurio angos ir viršutinė dalis visai kitokia, negu Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčios. Pastarosios bokštai-kampanilės užsibaigia aukšta smaile, o Potsdamo Taikos bažnyčios bokštas yra tarsi nupjautas, neturi nei smailės, nei šlaitinio stogelio. Vidaus erdvės taip pat skiriasi: Potsdame vietoje transepto bažnyčios centrinėje navoje yra arkada. Oginskiai jų statytoje Rietavo bažnyčioje neįsirengė šeimos mauzoliejaus, o Potsdamo Taikos šventovėje buvo įrengtas Hohencolernų šeimos mauzoliejus.

Potsdamo bažnyčios statybos laikotarpiu tarp Prūsijos karaliaus dvaro ir Rusijos caro Nikolajaus I rūmų buvo palaikomi glaudūs ryšiai. Nikolajus I savo svainiui Friedrichui Wilhelmui padovanojo Sibiro jaspj, iš kurio buvo padarytas ciborijos pavidalo altorius 1854 m. Įrengtai Potsdamo Taikos bažnyčiai.

Statydamas Rietavo šv. Mykolo arkangelo bažnyčią, kunigaikštis Irenėjus Oginskis pademonstravo savo europietišumą, išlavintą meninį skonį, o tuometinei rusiškai Lietuvos administracijai – savo nepriklausomybę.

¹ Interneto leidinys „Wikipedia the Free Encyclopedia“, interneto prieiga http://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_August_St%C3%BCler (žr. 2008-01-10).

LITERATŪRA:

1. *Lietuvos architektūros istorija*, t. 3, Vilnius, 2000.
2. Interneto leidinys *Wikipedia The Free Encyclopedia*, interneto prieiga <http://en.wikipedia.org> (žr. 2008-01-10).
3. *The Berliner Schloss Post*, 2006.